

FEKETE PÉTER

SZÓJEGYZÉK A KATONAI NYELVHASZNÁLATBÓL

ABSTRACT: (*The Usage of Military Language*) Military language is regarded as one of the possible variants of the Hungarian language. At the same time, military language can also be considered as technical language. However, without doubt, a significant proportion of military language does not refer to any individual types of weaponry, but can be met with in all kinds of military formations. My aim was to collect those words and phrases, which typically occur in the armed forces, and at the same time to demonstrate that the main characteristics of the language used by the young. Its ingenuity, playfulness, imaginativeness and humor also make themselves felt even under these special conditions. In this dictionary, no attempt has been made to process the material in any other manner, presenting as it does a selection from a much greater volume of material.

A szakirodalomban egyesek az életkori nyelvváltozatok között tartják számon a katonai nyelvet. Az is igaz viszont, hogy a katonai nyelv -- különösen, ha a fegyvernemeket vesszük alapul -- a szaknyelvek sorába is sorolható, s mint ilyen rendkívül szerteágazó. Mindenesetre tény, hogy a katonai nyelvhasználatnak van olyan része is, amely sajátos, nem függ szigorúan az egyes fegyvernemektől, a különböző egységeknél kisebb-nagyobb eltéréssel a katonák között megtalálható.

Céлом az volt, hogy a katonai szolgálat közben előforduló megnyilatkozásokból a lehetőségeknek megfelelően összegyűjtsem az ilyen jellegű szavakat, szókapcsolatokat, amelyek tehát legfeljebb csak érintik az egyes szakterületeket, mert egységektől függetlenül a katonák mindennapi életéhez kötődnek.

Az is teljesen egyértelmű, hogy egy-egy laktanya ifjúsága iskolai végzettség, foglalkozás, származási hely stb. tekintetében nagyon hetero-

gén összetételű, s ebből következő különböző szemléletű. Ezek a katonák sokfelől jöve bekerülnek egy zárt közösségbe, elkülönülnek a külső élettől, a civil emberektől. A katonai élet kohéziója sorában jelentős szerepe van a nyelvnek. Kialakul egy olyan nyelvhasználat, amit csak ők, a katonák ismernek, amely természeténél fogva segíti összekovácsolni őket, a kemény gyakorlatokat is könnyebbé, elviselhetőbbé teszi.

Az életkori nyelvváltozatok között kap helyet az ifjúsági nyelv. Törekvésem annak a kimutatására is irányult, hogy az ifjúsági nyelv főbb jellemzői: az ötletesség, fantázia, játékosság, humor hogyan jelentkezik ilyen sajátos körülmények között.

A rendelkezésemre álló anyagból itt most bemutatásra -- mellőzve a különböző szempontú feldolgozást -- egy kis részt választottam ki. A célnak megfelelően ez a kis részlet is jól érzékelteti az ifjúsági nyelv említett főbb jellemzőit, s egyben azt is, hogy a katonák között milyen gazdag szóalkotási módokkal találkozhatunk.

A gyűjtést Egerben és Eger környékén állomásozó katonák között végeztem. Adatközlőim közkatonák és tisztek voltak. A beszélgetés alkalmával sorra vettük a katonai élet különböző mozzanatait, a hétköznapokat, ünnepeket, az egymás közötti és a feljebbvalóikkal való érintkezési formákat. Az összegyűjtött anyagot ellenőrzésképpen néhány tisztből és közlegényből álló kis csoporttal még újra végigkérdeztem.

A gyűjteményben a szavakat, szókapcsolatokat a köznyelvnek megfelelően közlöm, s értelmezem. Az értelmezés mellett egyes esetekben példamondatok is helyet kapnak. Ezek alkalmazásától elsősorban akkor tekintettem el, amikor az értelmezés ezek nélkül is teljesen egyértelmű: pl. csőrmi 'órmester'.

Ha ugyanazt a fogalmat többféleképpen is megnevezik, akkor az első előfordulásakor utalok a többi szóra is.

S Z Ó T Á R

ales

Alezredes.

a pofám begyűrődik

1. Nagyon meglepődik.

2. Nagyon ideges. "A pofám begyűrődik, már megint Nagy István ment el szabadságra" L. még: A pofám leszakad.

a pofám leszakad

1. Nagyon meglepődik.

2. Nagyon ideges.

bakatoll

1. Az ágy alatti por. "Bakatollas az ágy alja, mindenki fókázzon.

L. még fókázik.

2. A nadrág felhajtójába került por. "A bakatollat a nadrágból kiszórni!"

básztij

Fogda. "Ha elkapom, elfoglalja a básztijt." L. még: csapda, fácános, fakszi, futi, kaptár.

beadja a csövet

Továbbszolgáló katona lesz. "Megtetszett a sereg, beadta a csövet."

beöntés

Mosóporral beszórt s vízzel leöntött szoba, hogy az újoncok felmoshassák. "Munkára, katona, a beöntést elhárítani!"

beül a gépbe

Rajtaveszt. "Addig dobizik, hogy egyszer beül a gépbe."

L. még: bukta van, dobizik.

bikatej

Feketekávé. "Bikatej a reggeli."

bikavér

A sérüléskor kiserkenő vér. "Kösd be a sebét, elfolyik a bikavér."

bokorugró

Lövész. L. még: jakumó, nyúl, porbafingó.

bré

Télisapka.

buff

Ágyú.

buffos

Tüzér. L. még: parittyás.

bukta van

Rajtaveszt. "No, katona, bukta van, dobiztál?" L. még: dobizik.

bundabugyi

Meleg, jégerszerű hosszú alsónadrág, gatyá. "Ősszel adják ki a bundabugyit, hideg éjszakán az őrségben nagy szükség van rá." L. még tundrabugyi.

büdös bogár

Alamuszi, sunyi, szemtelen. "Óvakodj tőle, ez egy büdös bogár."

bűzdorong

Cigaretta. "Rágyújtánék, kínáld meg egy bűzdoronggal!"

centi

Centiméterszalag.

A katonák 150 nappal a leszerelés előtt kezdik vágni. Mindennap levágnak egy centimétert. "Már rövid a centi, hamarosan letelik a katonáélet."

cicire vesz

Kiszemeli, megjegyzi magának, hogy kellemetlenséget okozhasson.

"Vigyázz, ha cicire vesz, nem állhatsz meg előtte."

L. még: szívat.

csapda

Fogda.

csellista

Konyhamunkára beosztott katona. "Megérkezett a krumpli, csellisták, sorakozó!"

csikkeket kiszívni

Vége a szünetnek. "Csikkeket kiszívni, foglalkozásra sorakozó!"

csillaghullás

Előléptetés. "A néphadsereg napján csillaghullás szokott lenni."

csirkebeles

Könnyűvezetékes híradós. "A csirkebelesek vezetik a telefonvezetéket." L. még: tyúkbeles.

csodát tesz

Szándékosan kellemetlenséget okoz, elbánik valakivel.

"Csodát teszek magával, ha még egyszer rajtakapom a lógáson."

csóka

Utolsó időszakos katona. "A csóka már vágja a centit."

L. még: centi.

csokialsó

Kekiszínű gatyá.

csontszázados

Szakaszvezető.

csőgörény

A puskacsövet tisztító kefe. "Olajozd be a csövet, hogy jobban mozogjon a csőgörény!"

csörmi

Őrmester.

csörög a zsuga

A már aláírt kimaradási engedély, de még várni kell a kimenetellel.

"Csörög a zugám, már biztos kimehetek a laktanyából."

L. még: ketyeg a zsuga, zsuga.

csörömpös

Harckocsizó. L. még: olajbúvár, högis.

csöves

Aknaveető. L. még: kacsás, kályhás.

csúszómászó

Újonc katona. "Rendbe kell tenni a körletet, szedjétek össze a csúszómászókat."

csúzli

Géppisztoly. "Csúzlitisztításhoz sorakozó!" L. még: géppityu.

dekk

Csikk. "Lövöm a dekket."

diszkó

1. Mosogatás. "Csellisták, diszkóra felkészülni, sok a mosatlan edény."

2. Sorakozó. L. még: csellista.

dobbant

Kiszökik a laktanyából. "A parancsnok nem írta alá a kimaradást, dobbantani kellett." L. még: dobizik.

dobbantó

A laktanyából kiszökött katona.

dobis

A laktanyából rendszeresen szökdöső katona. "Nagy dobis, sohasem kapják el, pedig rendszeresen kilóg a városba."

dobizik

Kiszökik a laktanyából.

dombelhárítók

Műszakiak. "Gyakorlatoztak a dombelhárítók, fel is túrták a földet."

dugó van

Csend legyen! "Dugó van, aludni!" L. még: duma kifúj.

duma kifúj

Csend legyen! "Duma kifúj, aludni!"

egér

Előfelvételis katona. "Az egerek csak 11 hónapig szolgálnak, utána irány az egyetem."

el lehet húzni

Menjetek el innét, el lehet menni. "Elég volt, el lehet húzni."

el lehet tolni a piros brinyát

Felesleges a jogtalanul kapott előnyt, protekciót magyarázni.

"Mindent értek, el lehet tolni a piros brinyát."

előlőkik

Előléptetik. "A tizedest előlőkték szakaszvezetőnek."

esernyős

Ejtőesernyős. L. még toppantós.

ezeregy éjszakája van

Újonc katona. "Most vonult be, ezeregy éjszakája van."

L. még: ezernapú, felső ágyas szalámizabáló, fiatal, csúszómászó,

gyökér, kopár, kopasz, madár, mosógép, sipi, sípos, sivár, soknapú.

ezernapú

Újjonc katona.

ezreddiszkó

Ezredesorakozó. "A parancsnok ezreddiszkót rendelt el, reggel nyolckor sorakozó."

fácános

Fogda.

fakszi

Fogda.

fatöves

Főtörzsőrmester.

fék

Visszatartás, senkit sem engednek el az egységtől, nincs kimaradás, szabadság stb. "Fék van, hiába várnak otthon."

felkapja a vizet

Dühös lesz. "A parancsnok felkapta a vizet, nincs kimaradás."

felső ágyas szalámizabáló

Újjonc katona. "Az újjoncok a felső ágyat kapják, innen ered ez a nevük."

firkász

Írnok. "Kerítsétek elő a firkászt, írja meg a kimaradást."

fóka

Felmosórongy. "Csavard ki a fókát!"

fókaház

A takarítóeszközök tárolóhelye. "A főkaházban van minden takarítóeszköz."

fókáz, fókázik

Felmos. "Fókázzatok fel a folyosót"! L. még: sikamika.

fókavadász

Sokszor mosó katona. "Aki sokszor mossa a követ, sokszor fókázik, úgy hívjuk, hogy fókavadász." L. még: fókázik, fókazsír.

fókazsír

Bakancskenőcs. "Fókazsírral ápolják a bakancsot."

főhangya

Főhadnagy.

Fő utca

Katonai bíróság Budapesten. "Sok baj van vele, a Fő utcára kerül."

furi

Tiszt. "Jön körletszemlére a furi."

futi

Büntető, fegyelmező zászlóalj. "Sokszor dobizott, a futin megnevelik." L. még: dobizik, futkosó.

futkosó

Büntető, fegyelmező zászlóalj.

géppityu

Géppisztoly.

gulyásagyú

Tábori konyha, vontatható mozgókonyha. "Elmarad az ebéd, kilőtték a gulyásagyút!"

gumi

Második időszakos katona. "A csókák beszélgetésébe a gumi még nem szólhat bele." L. még: csóka.

gyalásó

Gyalogsági ásó.

gyalogkakukk

A rádiót a hátán cipelő katona. "Gyakorol a szakasz, az összeköttetést a gyalogkakukkkal tartjuk."

gyík

Felderítő katona.

gyengusz

Gyengélkedő, betegszoba. "Kiírt az orvos, felfekszem a gyenguszra."

gyökér

Újonc katona. "Vége a sorozásnak, megjöttek a gyökerek."

"Februárban megjönnek a gyökerek, lesz kiket ugratni."

hadikoca

Élelmezési tiszt. "Jó a koszt, hozzáértő a hadikoca."

hadra vág

Hadbírószágra küld. "Ha még egyszer felel, hadra vágom!"

hancurplacc

Gyakorlótér. "A délelőtti foglalkozás a hancurplaccon szokott lenni."

hátés

Hivatásos tiszt. "Szétosztották a hátéseket, hozzánk is jött egy hadnagy."

hadtápkészlet

Evőeszközkészlet. "A hadtápkészletem ellopták, nem tudok enni."

helybenjárás

Laktanyafogság. Büntetésből minden kedvezménytől megfosztott katona laktanyafogsága.

"Egy hónapig helybenjárás, nem hagyhatja el a laktanyát."

híres

Híradós katona. L. még: csirkebeles, tyúkbeles.

hosszú cici

Alaposan ráfizet. "Hosszú cici lett a dobizás eredménye."

L. még: dobizik, hosszú cumi.

hosszú cumi

Alaposan ráfizet, mindig a rövidebbet húzza.

högis

Harckocsizó.

hűtse le a kezét egy fókával

Mossa fel a körletet.

jakumó

Lövész.

kábeldob

Sok idő van még a leszerelésig. (A szó a centi nagyságára utal.)

"Neki még kábeldobra tekerhetik a centit. L. még: centi.

kacsás

Aknavetős.

kajálda

Legénységi étkezde. "Az étkezdét kajáldának hívja mindenki."

kakukk

Őrtorony. "Az őrség helye a kakukk lesz."

kálki

Nagyon jó. "Ez már kálki! Örülhetsz." L. még: stöfe

kályhás

Aknavető.

kapar

Hízeleg. "Mindig kapar a csörminek." L. még: pedálgép, pedáljózsi, pedáloz, rokkagép, ronázik.

kaptár

Fogda

kasztró

Gyakorlóruha. "A gyakorlat előtt kasztróba öltöztetnek."

keskenyvászínű mozigépész tanfolyamon van

5 napig terjedő fogságban van

ketyeg a zsuga

A már aláírt kimaradási engedély, de még rövid ideig bent kell maradni a laktanyában. L. még: csörög a zsuga, zsuga.

keverés

Helyezkedés, törtetés. "A keverés nagy mestere, biztos előbbre jut."

L. még: keverőgép, pedálgép, pedáljózsi, pedáloz, rokkagép, ronázik.

keverőgép

Törtető, helyezkedő. "Ez egy keverőgép, megbízhatatlan."

kihajt

Kierőszakol. "Megél a jég hátán is, mindent kihajt magának."

L. még: kikever.

kikever

Kierőszakol.

ki lehet csavarni

Menj/etek/ el innen! "Foglalkozásnak vége, ki lehet csavarni!"

kilós

Százados. "A század parancsnoka a kilós."

kimarcsi

Kimaradási engedély. "Kezemben a kimarcsi, indulok a városba."

L. még: papír, zsuga.

konyü

Konyhaügyeletes.

kopár

Újonc katona.

kopasz

Újonc katona.

könyv

Katonai igazolvány. "Nálam van a könyv, utazhatok haza."

krumplivirág

Csontcsillag. "A tizedes megkapta a harmadik krumplivirágot."

krumplivárágos

Csontcsillagos katona, tisztos.

kuplunggyilkos

Gépkocsivezető. L. még: pedálbohóc.

kutyusok

Őrök. "A kutyusok elkapták a lógókat."

lobogós

Zászlós. L. még: partjelző.

lopni mennek

1. Nagyon halkán csinálják (pl. a vigyázz menetet).

2. Nem elég hangos az éneklés. "Lopni mennek, hogy semmit sem hallani?" L. még: "Tegyétek oda a bakancsot!"

lökő

Ellenőrző felettes. "Jön a lökő, minden rendben legyen!"

madár

Újonc katona.

megírja a könyvet

Eltávozást engedélyeznek. "Készülhetsz haza, megírják a könyvet."

L. még: megírja a zsugát.

megírja a zsugát

Eltávozást engedélyeznek.

mofecs

Motoros fecskendő.

mosógép

Újonc katona.

most nő meg a fa

Sok nap van még a leszerelésig. "Várjon még, katona, a hazamenéssel, most nő még a fa."

motoros fóka

Fanyélre tekert felmosórongy.

mozigépész tanfolyamon van

Fogdában van.

műszaki cérna

Vékony drót, amivel titokban a gombot rögzíti fel a katona.

"A műszaki cérnával erősítettem fel a gombomat."

nagyon kevés vagy

Nincs hatalmad. "Nagyon kevés vagy te ahhoz, hogy féljek tőled."

L. még: nem lehetsz olyan öreg

ne énekelj

Maradj csendben. "Ne énekelj, észrevesznek bennünket."

nem lehetsz olyan öreg

Nincs hatalmad. "Nem lehetsz olyan öreg, hogy nekem parancsolj."

nyúl

Lövész.

nyuszibusz

A lövéseket szállító páncélozott harcjármű. L. még: vastaxi.

olajbúvár

Harckocsizó, páncélos.

öreg hal

A leszereléshez közel álló katona. "Az öreg halak sok mindenből kihúzzák magukat." L. még: csóka, öreg harcsa, öreg iszapszemű rája, öreg mélytengeri rája, szárcsa, vén szárcsa.

öreg harcsa

A leszereléshez közel álló katona.

öreg iszapszemű rája

A leszereléshez közel álló katona.

öreg mélytengeri rája

A leszereléshez közel álló katona.

őrvezér

Őrvezető.

pakker

Vasutas. "Fütyül a pakker, indul a vonatunk." L. még sínbohóc

papír

A kimaradási engedély.

parittyás

Tüzér.

parknap

Általános karbantartási nap. "Holnap parknap, feladat az udvarseprés."

partjelző

Zászlós.

pedálbohóc

Gépkocsivezető.

pedálgép

Hízalgő, helyezkedő, törtető.

pedáloz, pedálozik

Hízeleg, helyezkedik, törtet. "Kipedálozta az előléptetését."

pedáljózsi

Hízalgő, helyezkedő, törtető. "Ez egy pedáljózsi, óvakodni kell tőle."

pépé

A pincétől a padlásig fel kell mosni. "Reggel mindenkinek pépé."

piros brinyó

Protekció. L. még: piros telefon, protkós.

piros telefon

Protekciós.

pizsamás

Tábornok.

pocsolyás

A flottánál szolgáló. "A vízi átkelést a pocsolyások biztosítják."

porbafingó

Lövész.

protkós

Protekciós. "Könnyű neki, mindenben protkós."

prüttyögő

Távírász. "Lassan megy a morzé, gyakorolni kell a prüttyögőknek."

rigó

Tartalékos tiszt, tiszthelyettes.

rinya

Őr.

rohambili

Rohamsisak. "A rohambili télen hideg, nyáron nagyon meleg."

rokkagép

Hízalgő, helyezkedő.

ronázik

Helyezkedik.

rongyos

Ezredes.

sasok

Repülősök.

sikamika

Felmosás. "Piszkos a körlet, délután sikamika mindenkinek!"

sikárkefe

Súrolókefe. "A sáros ruhát sikárkefével lehet kitisztítani."

L. még: százlábú.

sínbohóc

Vasutas.

sipi

Újonc katona.

sípos

Újonc katona.

sivár

Újonc katona.

slapec

sorkatona. "Készítik a laktanyát a slapecoknak."

soknapú

Újonc katona.

sörét

Tarhonya.

stoki

Hokedliszerű, támla nélküli szék.

stokifa

Seprűnyél.

stokizik

Az egyenruhát úgy teszi a székre, a stokira, hogy a ruha szélei egybeessenek a stoki széleivel. "Takarodó előtt a ruhát be kell stokozni."

stöfe

Nagyon jó.

summant

Kibújik a feladatok alól. "Mindig summant, nem csinál semmit, sosem veszik észre."

surci

Bakancs. L. még: surranó.

surranó

Bakancs. "Feltörte a lábam a surranó, gyenguszra jelentkezem."

surranótárs

Egy időben bevonuló katonák. "Együtt húztuk fel a surranót, együtt szerelünk le."

szakaszvezér

Szakaszvezető.

szárcsa

Harmadik időszakos katona.

százlábú

Súrolókefe.

szélesvásznú mozigépész tanfolyamon van

5 napon túli fogdában van.

szimatszatyor

Gázálarctáska.

szívat

Kiszemeli magának, hogy kellemetlenséget okozhasson.

"Szívat a furi, megint beosztottak diszkóra." L. még: diszkó, furi

szoli

Szolgálat.

takonyfogó

Bajusz. "Vágja szabályosra a takonyfogóját!"

tegye össze a zokniját

Álljon vigyázba. "Tegyed össze a zokniját, ha velem beszélsz!"

tegyék oda a bakancsot

Nagyon halkán csinálják a vigyázmenetet!

tetűlétra

Pajesz. "Vágassa fülközépig a tetűlétráját."

toppantós

Ejtőernyős.

tökös nővér

Egészségügyi katona. "Gyakorlaton a tökös nővérek a sátorban vannak."

tundrabugyi

Meleg, jégerszerű hosszú alsónadrág.

tyúkbél

A katonai telefon zsinórja. "Építse ki a tyúkbelet, a központhoz!"

tyúkbeles

Híradós katona.

ugatnak a fókák, úszni akarnak

Fel kell mosni a körletet.

ugorj ki a zsebedből

Vedd ki a zsebedből a kezéd!

üti

Ügyeletes tiszt.

ütikutya

Az ügyeletes tiszt segítője.

vápos

Katonai rendész. "Jön a vápos, kerüljük el őket!"

vastaxi

Páncélozott szállító harcjármű.

vén szárcsa

Harmadik időszakos katona.

véres a füle katona

Hosszú hajú katona. "Olyan hosszú a haja, hogy a fülét véresre dörzsöli."

véresfülű

Hosszú hajú.

verébszar

Tisztescsillag. "Előléptették, kapott egy verébszart."

villany leó

A villanyt ki kell kapcsolni. "Villany leó, aludni kell."

vízszintjelző

Katonai sapkán a rangjelzés. "Nem láttam a vízszintjelzőjét, nem tisztelegtem neki."

zenetanár

A zászlóalj napos tisztje.

zsuga

Kimaradási engedély.

